

Византийските императори се смятали за наследници на римския Август. Те запазили много римски обичаи, като например триумфите. Смятало се, че императорът се избира от народа, макар и това да било само привидно. Византийската монархия напомняла най-много древните източни монархии; монархията на Иран служела в много отношения за образец на византийските императори. Императорът имал неограничена власт, на него му било позволено абсолютно всичко. Жаждала за власт и постоянният страх да не загуби тази власт го тласкали към жестокости, които надминавали по изтънченост деянията на древноизточните деспоти. На появяването на императора пред народа се гледало като на истинско тържество. По време на приеми етикетът се спазвал най-строго: императорът седял на висок златен трон, от двете му страни се тъпнели хора от свитата му в богати златоткани одежди. Обикновените смъртни падали пред него по очи. Византийците придавали на етикета огромно значение като на средство за укрепване на държавната власт. Император Константин Багренородни (Порфирогенет) е описал тържествените аудиенции при императорския двор в специално съчинение „За церемониите“.

Наред с императора втора голима сила във Византия била църквата. Византийските императори се представяли за верни синове на църквата, но в действителност се разпореждали самостоятелно с църковните дела, като утвърждавали патриарсите по свое усмотрение. В това отношение Византия продължила традицията на древна Гърция, където служителите на религията никога не са играли политическа роля. Византийската монархия не само държала цялата власт в ръцете си, но и упражнявала силно влияние върху църквата и религиозните възгледи.

Представите за светската, земна йерархия се пренесли и върху духовната. Византийците си представяли Спасителя — който според древните легенди ходел по земята, съпроводен от босоноги рибари, и поучавал простия народ — като тържествено седнал на небесния трон владетел (Пантократор). Изобразявали го в царски одежди, с корона на главата, заобиколен на престола си от ангели-телохранители. Светци протятат към него ръце, молейки за милост, или падат по очи като придворни при появата на владетеля.

В по-малка зависимост от монарха било монашеството, но то заплащало духовната си свобода с цената на отричането от светския живот. Уединеното съществуване на монасите в техните килии напомняло живота на мъдреците от древната киническа школа. Византийските мо-

наси проповядвали пасивното съществуване, като го оправдавали с необходимостта на душата от чисто съзерцание.

Византийците открай време изпитвали впечатление към гръцката философия. През първите векове от съществуването на византийската църква най-добрите умове се занимавали с философски размишления и догматични спорове. Естествено тогава свободното извяване и развитие на личните убеждения, както в древността, било невъзможно. На вселенските събори се обсъждали само правотворността или неправотворността на различните учения. От членовете на общината се изисквало не само спазване на обредите, но и безусловно признаване на догмите. Първият и най-важен въпрос бил въпросът за природата на Христос и Богородица. Възгледите постепенно се менели: едни и същи догми били ту обявявани за ортодоксални, ту анатемосвани като еретически. Учението на Арий, който твърдял, че Христос, синът божий, бил сътворен от бога, намерило особено широк прием сред варварите, чужди на всички тъкности на православната догматика. По-късно се разпространило учението на монофизитите, които признавали само една природа на Христа. На вселенските събори в Ефес и Халкедон (431 и 451 г.) надделяло схващането, което с помощта на философското учение за възбъденето на „гомоса“, на световния дух, се стремело да обособи мита за земния живот на Христа. През 9. век източната църква се отделила от западната. Повод за това станала една от формулировките на символа на вярата. Но истинската причина за раздялването било различие в целия строй и в световъзприемането на римската църква и на по-съзерцателната църква на Изтока.

Изкуството заемало почетно място в живота на византийския двор и аристокрация. Неотдавна бяха разкопани останки от подовите мозайки на големия дворец в Цариград с разкошни жанрови сцени и изображения на животни от 5. век; по замисъл и изпълнение те са все още напълно в духа на късния елинизъм. В Цариград са се запазили и останки от по-късни византийски дворци; най-истинна най-хубавият от тях, Текфур-Сарай, датира едва от 14. век; има сведения, че стените на разкошните дворцови зали били покрити с исторически стенописи. И все пак светското изкуство едва ли е играло голяма роля във Византия. Художниците отрано попаднали под опека на църквата. Още Василий Велики гледал на живописата като на важно средство за разпространение на религиозните догми и оценявал силата на нейното въздействие по-високо от тази на риториката. Църков-